

Ellis Ashmead Bartlett

Çev:Başkumandanlık Genel Karargahı İstihbarat Şubesinden
Bahriye Kıdemli Yüzbaşı Rahmi

Notlandırarak Günümüz Diline Hazırlayan: Muzaffer ALBAYRAK
II. Baskı Mart 2005 İstanbul Yeditepe Yayınları

Kتابın yazarı Ellis Ashmead Bartlett Gazeteci ve savaş muhabiridir. 11 Mart 1911 de Winston Churchill'e İstanbul'a yönelik harekate katılmak üzere yazılı başvuru yapmış, müracaatının kabulü üzerine de bölgeye hareket etmiştir. Bartlett kara savaşlarının başladığı 25 Nisan 1915'te HMS London Jıvas gemisi ile Avustralya ve Yeni Zellandalılar'ın Arburnu'na yaptıkları çıkartmaya tanık olmuştur.

Bartlett'in, Çanakkale Savaşlarına ilişkin olarak hazırlanmış olduğu raporları oldukça ilginç özelliklere sahip olduğu gözükmektedir. Öncelikle dönemin bir çok raporundan farklı olarak savaş eleştirel bir gözle bakmaktadır. Yine bu raporlar aynı zamanda Bartlett'in, İngiliz Savaş Bürosunun bildirdiği genel kurallara da aykırı davrandığını göstermektedir.

Bu raporlarda birliklerin kahramanlıklarını ve cesaretlerini göklere çıkaracak kadar öven Bartlett çok enteresandır ki, Başbakan Herbert Asquith'e hitaben yazdığı mektupta da seferi tam bir başarısızlık ve düşlerin iftisi olarak nitelendirmektedir. "Çanakkale Gerçeği" isimli bu kitap Ashmead Bartlett'in İngiliz kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla gazetesine gönderdiği Çanakkale Savaşı ile ilgili raporlardan oluşmaktadır. Bu raporların 1916 da İngiltere'de yayınlanmasından birkaç ay sonra Osmanlı Harbiye Nezareti tarafından tercüme edilerek yayımlanmış olması da son derece dikkat çekici bir noktadır. Osmanlı yönetiminin bu eseri yayınlaması Harbiye Nezaretinin Çanakkale Savaşına ilişkin tüm gelişmeleri elinden geldiğince takip ettiğini göstermektedir. Yüzbaşı Rahmi Bey tarafından kaleme alınan bu kitap daha sonra Muzaffer ALBAYRAK tarafından metin içerisine gerekli açıklamalar eklenerek yeniden 2005 yılında yayımlanmıştır. Eser 23 bölümden oluşmaktadır. Bartlett ilk altı

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

bölümde I. Dünya Savaşı'na giden gelişmeleri, bölgeye hareket hazırlıklarını, Müttefik donanmasının bölgeye yönelik hazırlıklarını ve 25 Nisan çıkartmasına kadar geçen olayları nakletmektedir. Bartlett bu altı bölümde, Çanakkale Savaşını batının yeni bir haçlı seferi olarak nitelerek, bu ordunun, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasının ve haç uğruna savaşıp ölmüş şövalyelerin intikamını alacağını sık sık dile getirmektedir. Bartlett, yine bu bölümde Çanakkale Savaşları'nın isimsiz kahramanları Türk askerlerini kötti nişanı, harp sanatında habersiz olarak nitelerek, aslında baştan itibaren büyük bir yanlış içerisine de düşmüş gözükmektedir. Bartlett, daha da ileri giderek Hamilton'a "on şilin mülkafat ve genel af karşılığında siperlerdeki Türk askerini firara teşvik etmeyi" önercek kadar, Türk askerini küçümseyen ve onun milli duygularını hiçe sayan bir tavır sergilemektedir. Bartlett'e göre, karada yapılacak seferden gözetilen gaye filonun (Narrows'u temizlemesi (Bu ifadeler için bk. a.g.e. sayfa 62, 78, Narrows boğazının en dar bölgesine İngilizlerin vermiş oldukları isim) ve İstanbul'a giden yolun açılmasına yardım etmekten ibaret öncü bir harekettir. Bartlett bu seferi aynı zamanda bir kumar olarak nitelermekte ve şöyle devam etmektedir: "Tarihimizin en büyük bir olayı olmak üzere kaydedeceği bir mesele için kumar oynuyoruz. Eğer bu kumarda kazanacak olursak pek büyük bir servet elde edeceğiz ve savaşın sonuna yaklaşmış olacağız. Eğer kaybedecek olursak batıdaki durumumuz maddi olarak bir hasara uğramayacak ne de uğrayacağımız manevi mağlubiyet imparatorluğumuz içinde bulunan müslümanlar arasında yayılarak aleyhimize kullanılacak ve aynı zamanda mücadelenin uzaması yönünden düşmanlarımızı teşvik edecektir."

Bartlett'in gerek bu bölümde gerekse daha sonraki bölümlerdeki bir temel saplantısı da Çanakkale Savaşları'ndaki Türk başarısını Alman komuta kademesine ve subaylarına bağlamasıdır. Oysa bugün birçok değerli eser bunun tam tersini savunan görüşlerle doludur. Yine kitapta dikkat çeken bir başka noktada yazarın Avustralyalı, Yeni Zelandalı askerlere duyduğu büyük hayranlıktır. Bartlett şöyle diyor: "Geçmiş devirlerde hiçbir memleket yoktur ki savaş alanlarına Avustralyalılar, Yeni Zelandalılar ve Tâsimanyalılar kadar düzgün bir askeri kuvvet gönderbilisin. Ben tanımıyım bu fikrideyim. Bu askerler vücut yapısı itibarı ile bu ana kadar dünyada görmüş olduğum askerlerin en güzidesidir."

Bartlett'in, Anzak bölgesine yönelik olarak başlanacak hareketle ilgili dikkat çekici bir başka değerlendirmesi de şöyledir: "Genel kanım şu merkezdedir ki bu harekattan elde edilecek başarı veya başarısızlık ilk 24 saat içinde belli olacaktır." Eserde dikkatimizi çeken bir açıklamada çıkartmanın

esas yapılması gereken yere değil, gerçek mevkinin kuzeyinde bir yere yapılmış olduğunun açıklanmasıdır. Bartlett, bunu kötülük yerine iyilik oldu diyerek değerlendirmektedir. Bartlett'a göre, "düşman piyadesinin ateş edebileceği geniş bir saha bulunmadığı gibi pek çok uçurumlu yarılar, sırtlar ve kırık arazi, kumlu, düz mahalden kırk veya elli kadem kadar ilerleyen askerimize sığınak teşkil etmektedir."

Yedinci bölümden itibaren yirminci bölüm sonuna kadar 25 Nisan 1915 ile 24 Ekim 1915 tarihleri arasında yaşanan gelişmeler, yine bir gazeteci gözüyle nakledilmeye çalışılmıştır. Bartlett, bu bölümlerde de müttefik kuvvetlerin hareketlerini övmekte, yaşanan bütün olumsuzluklara, başarısızlıklara karşın bu gelişmelerin tarihe geçecek başarılar olarak nitelenmekten kaçınmamaktadır. Ancak zaman zaman istemeyerek Türk askerlerinin üstün savaşçılıklarından, üstün savunma tedbirlerinden, mevzilerinin mükemmelliğinden bahsetmektedir. Bartlett, özellikle Seddülbahir Çıkartması ve Kirte Savaşları sırasında yerleşim alanlarına büyük zararlar verdiklerini, adeta buraları yerle bir ettiklerini de itiraf etmektedir. Bartlett, eserin genelinde Türk ordusunun başarısını, Alman subaylara bağlama hatası yaparken on dördüncü bölümde ilginç bir değerlendirme yaparak Haziran 1915 sonunda Limon Van Sanders tarafından planlanan ve İngilizleri denize dökmeyi amaçlayan saldırının 10.000 den fazla Türk askerinin hayatına mal olduğunun iddia ederek adeta kendisini yalanlamaktadır.

Bartlett yine bu bölümde Türk askerleri ile ilgili olarak bir fikir değişikliği içerisinde görülmekte ve şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Türk piyade askerlerinin göstermiş olduğu kahramanlık ile ölümü hiçe saymaları hususunda göstermiş buldukları soğukkanlılığın takdiri ve övgüye değer olduğu konusunda subaylarımız hem fikirdir."

On yedinci bölümden itibaren de Bartlett'in genellikle eleştirilerinin arttığı görülmektedir. On sekizinci bölümde ise bu seferin bir haçlı zihniyeti ile düzenlendiği savını doğrulayacak bir olaydan bahsedilmektedir. 7 Ağustos günü cereyan eden çalışmalar sırasında Bartlett'in bir gözlemi dikkat çekicidir: "Maonilerden birkaçı muharebenin şiddetinden kudurmuş bir hale gelerek Türklere yanışlar ve tüfeklerinin dipçiklerini kullanarak Türklere kafalara vurarak onlardan birçoğunu yerlere serdiler". Bu aslında önemli bir itiraf değil midir?

Yine aynı bölümde cephede Türk kuvvetleri tarafından yangınlar çıkarıldığı (düşmanı etkisiz hale getirmek için) belirtilmektedir. Oysa diğer birçok kaynağın özellikle Kanlısirt bölgesinde yangınların müttefikler tarafından

çıkartıldığını ve çok sayıda Türk askerinin bundan zarar gördüğünü vurgulamaktadır.

Bartlett, bundan sonraki bölümlerde (21-22) Bölgeden ayrıldığı Ekim ayı ortalarına kadar yaşanan olayları anlatmaktadır. Bu bölümlerde bölgede denizaltılara karşı alınan tedbirler üzerinde durulur. Yirmi üçüncü bölümde ise Bartlett, bir anlamda Çanakkale savaşının muhasbesini yapar gibidir. Örneğin Boğazın sadece deniz hareketi ile geçilebileceğinin düşünüleceğinin ahmaklık olarak nitelenmektedir. Bartlett şöyle devam eder "öyle garip tabiiatı bir milletiz ki daima büyük projeler tasarlarsak ve ancak askerlerimizin secacilerine güvenerek ve fakat az bir müddet olsun düşüneyerek ve bize neye mal olacağını anlamayarak bu projelerin arkasından koşarız." Bartlett, Çanakkale savaşlarında yaşanan başarısızlık ile ilgili olarak son bölümde ilginç bir değerlendirme yapmaktadır: "Uğradığımız bu bozgunluk Yakındoğu kavimlerinin gözünde başta bizim için büyük bir darbe halinde yoğunlaştı. İşte bu meşum tarihten ibarettir ki Çanakkale seferinin akamet mezarına, iflas çukuruna yuvarlanıp kaldığı fikri meydana çıktı." Bartlett'in eserinin en dikkat çekici kısmı ise onun başına çeşitli sorunlarda yaratan İngiliz başbakanına gönderdiği ve Çanakkale'de yaşanan İngiliz ordusunu özellikle komuta kademesinin acınasıyla eleştirdiği mektuptur. Bartlett mektubunda Çanakkale seferinin tarihlerindeki en korkunç ve pahalı fiyasko olduğu belirtmekte, bunu da ordu içerisinde bazı çevrelere dile getirdiği üzere sadece 9. Kolordu'nun başarısızlığına bağlanmanın doğru olmadığını, hareket planının hatalı, komuta kademesinin yetersiz olduğunu savunmaktadır. Bartlett' in bu mektubu kamuoyunda büyük ilgi yaratmış, savaş karşıtlarının elini güçlendirmiş, Hamilton'un görevden alınmasını ve savaşın sona ermesine kadar varan gelişmelerin yaşanmasına yol açmıştır.

Sonuç olarak bu eser, Çanakkale Kara Savaşlarına, Türk milletine karşı önyargılı düşüncelerle katılan, hareketin son Haçlı seferi olarak nitelenen bir savaş muhabirinin, savaş sırasındaki gözlemlerini içermektedir. Kitabın başında Türk ordusuna ve askerine karşı acınasıyla eleştiriler getiren Bartlett'in eserinin sonlarına doğru ise bu görüşlerinde ciddi bir değişiminin başladığı dikkat çekmektedir.

Kitap savaşın cephe gerisini, mevzileri anlatması ve günlük yaşamdan örnekler vermesi açısından önemli bir çalışma olarak kabul edilmektedir. Ancak bu olumlu noktalar yanında eserin çeviri dilinin çok ağır olması dikkat çekmektedir. Eserin bundan sonraki baskılarında dilin yaşayan Türkçe'ye uygun biçimde düzenlenmesi daha geniş bir okuyucu kitesinin eserden yararlanmasını sağlayacaktır.